DTU Bibliotek

Denne fil er downloadet fra

Danmarks Tekniske Kulturarv

www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

DTU Bibliotek Danmarks Tekniske Universitet | Anker Engelunds Vej 1 2800 Kgs. Lyngby | Tlf. 45 25 72 50 | bibliotek@dtu.dk www.bibliotek.dtu.dk

Landbruget's Forhold til Industri og Handel.

Foredrag ved Møde i Københavns Industriforening d. 28. Oktbr. 1912.

Af

S. C. A. Tuxen,

Forstander for den Classenske Agerbrugsskole paa Næsgaard.

Særtryk af „Dansk Landbrug".

„Dansk Landbrug"s Trykkeri, Aarhus.

1912.

631 Tux gl.

1912.

Landbruget's Forhold til Industri og Handel.

Foredrag ved Møde i Københavns Industriforening d. 28. Oktbr. 1912.

Af

S. C. A. Tuxen,

Forstander for den Classenske Agerbrugsskole paa Næsgaard.

Særtryk af „Dansk Landbrug".

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

„Dansk Landbrug"s Trykkeri, Aarhus.

1912.

„Dansk Landbrug“.

Kontor:

Guldsmedgade 3,

Aarhus.

Emnet for dette Møde skulde jo være vort Landbrugs Forhold til vor Industri og vor Handel, og naar jeg fra en Landmands Standpunkt skal lægge det for i en Forsamling, der vel for største Parten nærmest er knyttet til de to sidstnævnte Erhverv, maa det være mig tilladt straks at minde Dem om, at et Forhold af videreræk kende Betydning mellem disse Erhverv og Landbruget er af temmelig ny Dato.

Intet Erhverv kan i vore Dage være sig selv nok; men Landbruget har alle Dage været nærmest dertil, og endnu den Dag i Dag vil De finde det som noget særligt for os, at vi meget vel, om det saa skal være, kan byde Dem til Gæst ved et helt pænt dækket Bord, rigt besat med alskens herlige Spise- og endda til Nød ikke helt foragtelige Drikkevarer, alt af vor egen originale Fremstilling. — Men derfor er Tiden jo ikke gaaet helt umærket hen over os; tvertimod.

Var Holbergs Jeppe end ikke nogen fuldgyldig Repræsentant for den almindelige Jordbruger, var han dog nær ved at være det, naar vi træffer ham paa Vej til Købstaden for at købe et Par Pund grøn Sæbe. Thi udover et saa fornemt kemisk Industriprodukt som dette, var det ikke mange Fornødenheder for Liv og Erhverv, som en sjællandsk Bonde ikke var Karl for at skaffe sig uden Hjælp udefra, selv Landgilde til Herskabet og Offer til Præsten kunde klares den foruden.

Men som Tiden skred, og Velstanden steg, fik den danske Bonde jo lidt mere med Købstaden at gøre. I Begyndelsen gik det vel langsomt; men Hastigheden var stigende, til den op mod vor egen Tid jævnlig kunde kaldes helt overvældende. — Gennem hvor kort en Tid Udviklingen skete, vil maaske bedst skønnes ved et Besøg paa vore Lofter og Pulterkamre eller, som enhver Københavner kan gøre det, ved et Besøg ude i Landbrugsmusæets Bygninger i Lyngby. Jeg tror endog, man dér vil finde Ting, der ikke er ældre

end fra 1850—60erne, og som dog nu allerede har faaet Rang som interessante historiske Vidnesbyrd. — Naa, det kan der maaske ogsaa findes i andre Erhverv; men naar jeg nævner just dette Tidspunkt, er det med den Tanke, at det danner et vigtigt Skel i den Sag, der her er paa Tale; thi først efter den Tid er det, at der i Landbruget som Erhverv ret for Alvor vaagner Trang til Hjælpemidler, hvis Tilvejebringelse nødvendiggør en stedse livligere Forbindelse med Handel og Industri, og som baade i sit Omfang og sin Art blev saa højst forskellig fra den, der hidtil havde været den almindelige. Før den Tid, til op omkring Midten af forrige Aarhundrede altsaa, skønnes der at have været et ret fortroligt og fordringsløst Præg over Forholdet mellem Landbruget, den handlende Stand, Haandværk og Industri.

Af Haandværkere var Smeden den vigtigste eller mest uundværlige; hans Værksted var ofte Samlingsstedet for det offentlige Efterretningsvæsen, og var han Smed i „bidendes Tøj", ansaas han for en hel Heksemester. De andre Haandværkere gik, naar de da brugtes, jævnlig paa Omgang, saa de havde deres Værksted omkring i selve Gaardene, medens de Handlendes flittige Besøg paa Gaardene i Forretningsanliggender mere hører vor Tid til. Fortidens Købmand i Købstaden skildres snarere som tronende i en for Bonden fjern Majestæt, og selv hans Dreng var maaske lovlig fin for en Bonde at nærme sig; men hos Høkeren paa Landet og paa Torvet i Byen var Forholdet mellem Sælger og Køber saa meget nærmere, ja, langt almindeligere end nu mødtes Producent og Bruger endog umiddelbart ved den sidstes Dør. Da vi befinder os i Hovedstaden, skal jeg minde om den Betydning, Mødet paa dennes gamle Torv den Gang havde for store Dele af Landet. Herhen søgte Bonden personlig ved dagelange Rejser med sin egen hjemmefra med stor Omhu lastede Vogn. Foruden en 6—8 Tdr. Korn fandtes her alt, hvad der i Øjeblikket kunde undværes og findes Plads til af Æg og Uld, Honning og Voks, af slagtede Svin og Gæs, Frugt og Kartofler m. m., og selv naar man fra fjernere Egne paa Sjælland greb til i Fællig at laste en Baad, sørgedes der ofte for, at dog én mødte med Heste og Vogn i Byen, bl. a. for om fornødent at befordre Varerne fra Baaden op paa Torvet. De mange Kroer, som Korporals-

kro, Roskildekro, Røde Vejrmøllekro, Damhuskro o. s. v., der tjente som mere eller mindre nødvendige Bedesteder, er endnu levende Minder om den Tids Handelstrafik, der siden tildels maatte overtages af *den voksende Mellemhandlerstand.*

Allerede sidst i Trediverne siges saaledes selv den simpleste Borgerkone her inde at være bleven for fornem til at købe sine Varer paa Torvet, og „vil Fruerne og Madammerne ikke selv gaa paa Torvet for at købe Flæsk og Gæs, maa der nødvendigvis være andre, som paatager sig at købe det, dersom Landmanden skal faa sin Gaas solgt, og Madammen faa den paa sit Bord“, og som hun herinde erstattedes af Spækhøkeren, traadte efterhaanden Fragtmænd, Hønsekræmmere og andre i Bondens Sted. Der blev selv for Selvejerbonden for meget at bestille hjemme, til at han kunde ligge paa Landevejen, og det blev andet end Kolonialvarer, Pynt og Stads til Hjemmet, han fik nødig at hente fra Byen, tildels noget saa nyt som *Handels-Foder og Handels-Gødning, Sædefrø og Maskiner.*

Der fulgte dog i Begyndelsen ikke store Vanskeligheder af Handelen med disse Hjælpemidler. Naar Fabrikant Joseph Owen herinde fra i Fyrrerne udbød sin „Patentgødning“ og sit „Benmel“, ja, selv da han skred til at behandle Benene med Syre og tilbyde noget for Datiden saa mærkeligt som „sur fosforsur Kalk“, var det, han bød, dog alt i sin Oprindelse ret vel kendte Sager, Patentgødningen simpelt hen omformet københavnsk Renovation, og naaede Salget af sur fosforsur Kalk fra Fredens Mølles Fabriker end ved 1860 op til en 6—7 Millioner Pund, var det mest til de mere vidtskuende større Jordbrugere, og navnlig var det endnu en *hjemlig* Produktion. Dette sidste gjaldt i væsentlig Grad ogsaa om de først benyttede Former for Landbrugsmaskiner, Sædefrø og Foderstoffer. Rapskager og Hørfrøkager blev slaaet ved hjemlige Fabriker af hjemmeavlet Frø, og foruden dem bestod Datidens Handelsfoder kun i de gammelkendte Klid, Mask og Bærme. Lige op til den Dag i Dag, hvor de gammeldags Kager møder en saa mangeartet Konkurrence, er det vedblevet at være en tillidsvækkende og dermed ogsaa en prisforhøjende Omstændighed, at Kagerne kunde kaldes „københavnske“; vel ikke fordi de ikke *kan* være lige saa gode andetsteds fra; men det er jo saa da ogsaa „andetsteds fra“. Paa

samme Maade var det Sædefrø, hvormed vi den Gang udlagde vore Græsmarker, oftest hjemmeavlet, og saa var det jo forresten en Vare, man da syntes, en Landmand nok skulde kunne bedømme Værdien af, „Frø er jo dog Frø“. Og skal vi endelig nævne den flittigere Brug af Maskiner og Redskaber, der ikke var tilvejebragte ved egen Husflid, da fremstod de oftest ved den hyggeligste Forbindelse mellem deres Producenter og Landmanden, der skulde bruge dem, mangen Gang som Resultat af et Samarbejde, hvor Udveksling af Erfaringer og gensidige Raad bragte det bedste til Veje, vel afpasset af den stedlige Haandværker eller Fabrikant med de stedlige Vilkaar for Øje.

Der var i alt dette ikke meget, der kunde skille Erhvervene eller rejse Klage over manglende gensidigt Hensyn. Vel var Mølleren maaske ofte noget slem til at tolde paa Kornet, og Mælken, der førtes til Byen, af en mærkelig Tyndhed, der ikke syntes ganske oprindelig, vel kunde Brændevinen undertiden fremtræde af saa sær en Art, at den frøs i kolde Vintre, og naar Kulsvierne kom til Byen med deres Tørvelæs, var der jævnlig en mindre tiltalende Uoverensstemmelse mellem de Prøver, der fremvistes i Gangdøren, eller som laa oven i Læsset, og dem, som skjulte sig dybere nede. Men det var altsammen saa gamle Skader, at man vel havde lært at leve sig ind i passende Fortrolighed og Taalmodighed med dem. Kunde det bebrejdes den ene Part, at han lod Skinnet bedrage, ramtes den anden Part af den maaske end større Skam saa aabenbart at have ladet sig narre.

— —

Men en helt anden og alvorligere Karakter fik det Hele, da der ud fra den første beskedne og lempelige Brug af de for største Delen herhjemme tilvirkede Hjælpemidler udviklede sig en stærkt stigende Anvendelse af tilsvarende tilførte, først fra Nabolandene, siden fra, snart sagt, Alverdens Længde- og Breddegrader.

Fra slet ingen Indførsel eller fra endog at have udført sligt, naaede vi gennem de sidst forløbne 40—50 Aar frem dertil, at vi nu i et Aar tilfører Landbruget for 50—60 Millioner Kroner af Oliekager og Klid foruden den Andel, Landbruget har i den samtidige Indførsel af Majs og Kærner til Oliepresning af tilsammen henved 40 Mill. Kr.s Værdi; af Handels-

gødning tilføres for 10—11 Millioner og af andetsteds avlet Sædefrø fortrinsvis til vore Græsmarker for 6—7 Mill. Kr. og endelig for store Værdier fremmede Landbrugsmaskiner og Redskaber. Hvor store Værdier kan her vel ikke oplyses, men det skal anføres, at medens, snart sagt, alt hvad der behøvedes af den Art i en ikke fjern Fortid var selvgjort, løber Værdien af det, der nu er tilkøbt paa en almindelig Gaard op til Tusinder af Kroners Værdi. En Del heraf er ganske vist dansk Fabrikat; men ofte er ogsaa her den største Part af fremmed, ikke mindst amerikansk Oprindelse.

Og samtidig med alt dette skete der en hel Systemforandring indenfor selve den Landbrugsvirksomhed, de nye Hjælpemidler skulde tjene. — Det var Landbrugsdriftens ofte nævnte Udvikling i mere industriel Retning, idet vi fra den ensidige Kornproduktion paa Ageren gik over til Kornets og anden Plantefrembringelses Forædling gennem et stigende Husdyrhold, saa at vi tog Hovedindtægterne gennem Salg især af Smør, Flæsk, levende Kreaturer og Æg, til Held for Bevarelse og Fremme af Jordens Frugtbarhed og til Held for vor Stilling under de følgende vanskelige Konjunkturer, især for Salgskorn.

De for denne Forædlingsvirksomhed først og fremmest nødvendige „Maskiner" maatte vi dog selv skaffe til Veje; det var *Kvæg*, *Svin*, *Høns* o. a., og fra 1860 til 1909 steg Antallet af Stykker Kvæg her i Landet fra 1 Mill. til $2^1/_4$ Mill. Stykker og af Svin fra 300,000 til 14—1500,000 Stkr., medens Hønsene, som man først senere faldt paa at tælle, alene i de sidste 16 Aar tiltog fra 5—6 Mill. til 11—12 Mill. Stkr. i vort lille Land. Og Følgen heraf kommer tilsyne i Forøgelse og Forandring af Udførselsværdierne, som det ses af følgende Tal.

	Overskudsudførsel af Kornvarer Værdi Mill. Kr.	Overskudsudførsel af Husdyrprodukter Værdi Mill. Kr.
1860erne.....	38	27
1870 —	28	66
1880 —	÷10	101
1890 —	÷76	313
1910	÷74	383

og af den sidst anførte Udførselsværdi skyldtes 47

pCt. Udførsel af Smør, 33 pCt. af Flæsk og Kød, 14 pCt. af levende Dyr og godt 6 pCt. af Æg.

— —

Denne Udvikling af Landbrugets Forbrug af nye *Hjælpemidler* og Udbud af nye *Afsætningsprodukter* maatte jo blive af særlig Betydning for dets Forhold til Handel og Industri og, lad mig ganske i Forbigaaende tilføje, til dets *Kredit*. Thi Udviklingen i industriel Retning maatte nødvendigvis forøge vor Trang til Kapital. Ogsaa denne havde vel forud været i Fremvækst; men den var hidtil tildels tilfredsstillet ved de stigende Produktpriser i Forbindelse med Frigørelse af de Værdier i Jorden, som det forbedrede Jordbrug kaldte til Live. Nu blev det imidlertid ved de mangelfuldt udviklede Kreditforhold i stor Udstrækning Købmanden, der maatte staa Landbruget bi, og han gjorde det villigt, ofte altfor villigt.

Det var i det Hele taget langt mere paa vor Købmandsstands Forhold end paa den hjemlige Industri, at de ændrede Landbrugsforhold kom til at reagere. Vel var der Fremgang i Udviklingen af de hjemlige Maskinfabriker, Oliemøller og Gødningsfabriker, der jo under de nye Forhold maatte stige i Betydning for os i Sammenligning med Melmøller, Bryggerier og Brænderier, og ganske særlig maa nævnes Fremkomsten af en Roesukker-Industri, der efterhaanden blev en vigtig Aftager for en Del af Planteproduktionen, der ellers maatte have tjent til yderligere at øge Eksporten af Landbrugsprodukter til Afsætning i Udlandets Industricentre. Thi det var ikke ved den hjemlige Industri, men særlig hos Englands Industridrivende, at vi fandt Afsætning for de stigende Mængder af Smør, Flæsk, Æg o. a., og det var ligeledes fra Udlandet, at vi maatte hente Størsteparten af vore Fornødenheder af Foderstoffer, Gødning, Maskiner m. m.

Det har sikkert været overordentlig udviklende for vort Landbrug og den tekniske Dygtighed ved dettes Landbrugsindustrivirksomheder i snevreste Forstand, at vi saaledes nødtes til at tage Konkurrencen op paa Verdensmarkedet, og det betød da ogsaa for vor hele Økonomi noget overordentligt, da vi 1879 i Kilburn ved London kunde hejse Fanen med Paaskriften „First Price against the World“ for vort syrnede Smør. — Men ellers var det maaske nok mere Hæder end Guld, vi vandt i denne Periode. Den havde vel med sin

stigende Konjunktur noget Præg af en Guldalder; men jeg vil hellere kalde den en gylden Forvirringens Tid i vor Landøkonomi, en Tid, som vi maaske kun kom nogenlunde helskindede fra, fordi den altsaa faldt sammen med den stigende Konjunktur og, lad mig ikke glemme at tilføje, fordi vor Handelsstand forstod at udnytte denne og skaffe os Marked for den stigende Overproduktion. Til Gengæld vandt Handelsstanden vel sin Fordel, medens det turde blive ret artige Summer, vi fik at se, ifald det lod sig opgøre, hvilke Værdier der tabtes og spildtes under Systemforandringen, dels ved Landbrugets egen indre, dels ved dets ydre Omsætning.

— —

Da den danske Landmand i denne Periode sammen med sin Købmand stilledes Ansigt til Ansigt med Udlandets Producenter af Landbrugsfornødenheder og Forbrugere af Landbrugsfrembringelser, var begge Parter, men især Landbruget, i sin Almindelighed kun lidet forberedte herpaa. Blandt andet ikke paa en derefter ganske nødvendig Ændring i Formen for deres Mellemværende, bort fra det gamle tildels blinde Tillidsforhold og ind til mere betryggende Former for Handel og Omsætning.

Ganske vist havde vi den Gang, som siden, forudseende Mænd, der til vort Held lagde Grunden til det, der maatte og skulde komme; men de blev længe ved at være som Officerer uden Hær.

Allerede lidt over Midten af 1850-Aarene viste to unge Kemikere, S. Groth og A. N. Ørsted, deres Forstaaelse af den kommende Tids Trang, ved her i Byen at aabne et kemisk Laboratorium for Undersøgelse af Handelsvarer, Fødemidler, Vand, Jord, Gødning o. s. v., og de hilstes straks velkommen i Landmændenes da endnu unge „Ugeskrift“, særlig som Landbrugets Kemikere. Det var det nuværende V. Steins Laboratorium, der her startedes, og den Mand, som saa varmt anbefalede det, var E. Møller-Holst, der et Decennium senere lagde Grunden til den nu vel kendte „Dansk Frøkontrol“. Det ene som det andet, der saaledes begyndte i al Beskedenhed og ved privat Initiativ, er nu statsanerkendte Virksomheder, vi slet ikke kan undvære, og hvis Betydning vel er lige anerkendt af Nutidens Handel, Industri og Landbrug.

Men saaledes var det ikke i 1860—70 og 80-Aarene.

Da var hverken den almindelige Landmand eller Købmand klar over, at der her tilbødes et nødvendig Mellemled for den Slags Handel, hvor almindelig Varekundskab ikke slaar til, og det vil let forstaas, at naar vi som Landmænd endog maa erkende, at dette gælder om Varer, som det almindelige Sædefrø, hvis Godhed og Ægthed skulde synes let at iagttage, maa det i endnu højere Grad gælde om de mange Slags Fabrikationsaffald i Kager og Klid, end sige i de for et gammeldags Landmandsøje højst mystiske „Posegødninger". I Virkeligheden staar jo baade Købmand og Landmand evneløse her uden den kemisk, mikroskopisk og botanisk kyndige Analytikers Hjælp, og kun en Handel, der bygger paa dennes Dom som et væsentligt Led og en deraf følgende Garanti for Varen, er i Længden holdbar.

Nogle Købmænd saa vel snart, at der her bødes en Skærm for den gode Handel imod den slette; men de fandt ikke altid den Støtte, de fortjente, fra Landbrugets Side, og mange Handlende saa tvertimod i det nye et helt uberettiget Indgreb i Mellemværendet mellem dem og deres Kunder, og dette gjaldt ikke blot de mindre samvittighedsfulde Handlende. For os ældre staar det jo i ret frisk Minde, hvorledes rejsende Handelsmænd i Landmandshjemmene søgte at undergrave Tilliden til Mænd som afdøde V. Stein og E. Møller-Holst; men det skal dog siges til Ros for vort Samfund, at det ikke lykkedes, skønt der ikke den Gang stod en Statsanerkendelse bag disse beskedne, men energiske og flittige Mænd.

Naa, Faren var, vil man mene, vel ikke saa stor. Aah jo, vi stod jo nu ikke længere som Regel overfor hjemlige Leverandører, men overfor et *Udland*, der var ret svangert med tarvelige, slette eller endog mislige Varer, og var der Steder i Udlandet, hvor man vidste at skyde disse fra sig, maatte de saa meget sikrere ventes at indfinde sig dér, hvor man var mindre aarvaagen. Jeg skal ikke opholde mig videre derved, at Varer med saa vidunderlige Navne som „Agrargødning", „Reform-Kvægfoder" o. d. l. har kunnet finde Købere; de, som narres derved, fortjener maaske ikke bedre, der er jo altid en Verden, der *vil* bedrages. Og jeg skal kun som en Illustration for dem, der er mindre kendt med disse Forhold, anføre, at vi i 70-Aarene kunde købe „Kis" af for-

skellig Farve, egnet til Opblanding, de lysegraa og graa i Rødkløverfrø, de mørkegrønne i Alsike- og de lysegule i Hvidkløver, de stammede alle fra Egnen ved Prag og kaldtes derfor almindelig for „bøhmiske Bjerge“, der kun kostede 6—10 Francs pr. Centner, og hvoraf noget som $^1/_3$ uden overhængende Fare over for den godtroende Køber kunde indblandes i Varer, der kostede 100 Francs pr. Centner. — Nej, det var langt mindre disse og lignende aabenbare Forfalskninger, der var saa uheldige, men den hele Handlen i Blinde med kostbare Varer, der tildels som Affaldsprodukter selv uforfalskede kunde veksle overordentlig meget i Værdi og dog havde en saa vigtig Mission under den ændrede Landbrugsdrift. Da Varerne ofte gik gennem mange Hænder, inden de naaede fra Producent til Forbruger, var man vel ogsaa mange om at lade sig narre med mindre gode Varer; men Svien blev i Almindelighed Landmandens, da han var det sidste Led i Kæden.

Gennem en jævnlig ret haard Strid er Forholdet paa dette Omraade imidlertid efterhaanden kommet saa meget i Lave, at vi længe har ment i Almindelighed at kunne sige, at den, der vil betjenes godt, ogsaa kan blive det. Vi har jo vore velrenomerede Kontrolanstalter for Foderstoffer, Gødning og Frø, ligesom vi har vore ret regelmæssige Maskinprøver, hvor der anlægges en mere eller mindre streng og flersidigt oplysende Kritik af de Maskiner, som søger Afsætning i Landbruget, og vi har endelig vore *Sammenslutninger*.

Skulde der drages fuld Nytte af de nævnte Foranstaltninger, krævedes nemlig i mange Tilfælde den *Sammenslutning om Hjælpemidlernes Indkøb*, særlig af de mindre Forbrugere, der efterhaanden kom til at spille saa betydelig en Rolle, idet den fra Indkøb bredte sig til ogsaa at omfatte Fabriksvirksomhed og Afsætning. Den første Impuls hertil, mener jeg imidlertid, paa ganske rimelig Maade er givet os af de andre Erhverv, idet disse stillede visse Fordele i Udsigt, naar der skete Indkøb i større Partier, f. Eks. over 5000 Pund af kunstige Gødninger. Man kunde derved opnaa fri Efterundersøgelse, lige som det jo ved Transport og paa anden Maade altid er muligt for Leverandøren at betjene den store Forbruger bedre og billigere end den lille. Intet var da rimeligere for

den mindre Forbruger end ved Sammenslutning at komme paa Linie med de store. Dette maa kaldes det første og vigtigste Motiv og vil erkendes som et fuldt berettiget Led i den *Gaaen uden om Mellemhandelen,* der ikke altid har været set paa med milde Øjne fra de ikke landbrugende Erhvervs Side. Men det skal ikke skjules, at der ogsaa har været Tilfælde, hvor Sammenslutningen, hvor Forholdene talte derfor, sigtede mere direkte paa helt at forbigaa Handelen og søge direkte til Produktionsstederne. Dette gjaldt saaledes endog om den ældste af disse Sammenslutninger, i hvert Fald den ældste, jeg mindes, „Landmandsforeningen i Jylland til Indkøb af kunstig Gødning". Den dannedes i Viborg efter Indbydelse af syv større jydske Jordbrugere i 1869. Det var allerede den Gang i denne Hedeopdyrkningens Egn blevet en Velfærdssag at sikre sig god Fosforsyregødning til billigste Pris. Alene for Jylland naaede Forbruget heraf Aaret forud til $5^1/_2$ Millioner Pund, og man ønskede nu efter engelsk Forbillede fremtidig at kontrahere med Fabriker i Ind- og Udland, hvad der kun kunde naas ved, at selv store Forbrugere sluttede sig sammen. Dette mødtes naturligvis straks af megen Modvillie og tildels af Modtræk; men Foreningen har virket støt videre for sin Opgave lige op til vor Tid, og den fandt endog i en længere Aarrække Efterligning i det danske Hedeselskab, der leverede Thomasfosfater og Kaligødning til sine Medlemmer indtil Stiftelsen af „Dansk Andels-Gødningsforretning" i 1901. En Hovedopgave for Selskabet var jo Frugtbargørelse af den jydske Hede paa bedste og billigste Maade.

Naar jeg nævner dette, er Tanken jo den, at det skal bidrage til nogen velvillig Forstaaelse overfor de mange lignende Foretagender gennem de sidste 40—50 Aar, hvor en saadan ikke forud maatte være til Stede.

Idet jeg appellerer til en saadan Velvillie, skal Landbruget imidlertid ikke siges fri for den Bebrejdelse, at det, trods den af nogle udviste Aarvaagenhed og de givne Eksempler, ingenlunde i den store Almindelighed værgede sig imod, men tvertimod i de stigende Konjunkturers Periode nærmest opmuntrede til den stærke Udvikling af Mellemhandelen, som man senere atter mere brat søgte at ryste af sig. Det gik her som forhen anført med Fruerne og Madammerne

paa Københavns Torv, man vilde betjenes nemmest mulig uden videre Tanke om, hvad det kostede. — Der var i Tidens Løb blevet en ogsaa økonomisk set fuldt berettiget Brug for en stærkt stigende Mellemhandlerstand; men dennes Omfang gik ganske sikkert, med Landmandens Billigelse, efterhaanden langt ud over rimelige Grænser, ja, den blev siden, i de trange Konjunkturers Tid, i ikke ringe Grad rekrutteret fra selve Landbruget.

Forholdene her i Hovedstaden har i denne Forbindelse mindre Interesse, men der foreligger for det øvrige Land Tal, som tilstrækkeligt oplyser den skete Bevægelse ved at nævne Antallet af Hovedpersoner og Medhjælpere ved Handelen dér i 1855, 1870 og 1890. Der fandtes derefter:

1855:	1469	Hovedpersoner og	220	Medhjælpere	ell. 1689	ialt.
1870:	4399	—	- 771	—	- 5170	—
1890:	8838	—	- 3175	—	- 12613	—

Overfor denne Stigning maatte Landbrugets Reaktion i de nævnte Sammenslutninger vel nærmest kaldes spagfærdig eller rettere, man fandt det vel ganske rart at blive saa flittigt betjent — saa længe man skønnede at have Raad dertil. Men saa meget værre blev det, da Tidernes Medbør afløstes af Modgang; da lærte man lidt efter lidt at erkende Betydningen af den Bevægelse, der saa meget tidligere var sat i Gang for en rimelig Begrænsning af den tilbudte Handelshjælp.

Det ved Handelsvirksomheden givne Eksempel fandt jo saa forøvrigt Efterligning ogsaa ved *Sammenslutninger om industrielle Virksomheder* og tildels ved Afsætning af disses Produkter. Først og fremmest maatte dette gælde om de Virksomheder, der paa den ene eller anden Maade stod i inderligst Berøring med Landbruget, saaledes om Tilvirkning af Smør, Flæsk og Sukker.

Om *Smørtilvirkningen* véd vi alle, at det ikke er saa meget længe, siden den skete ved en ren Husindustri. Mange af os ældre er praktisk oplærte deri, og man lavede selv sit Smør, enten Gaarden var stor eller lille; ja, det er maaske ikke en Snes Aar, siden en middelstor Jordbruger ytrede for mig, at han syntes, man ikke var rigtig Landmand, naar man ikke selv lavede sit Smør, medens nu, snart sagt, al

Mælk, der ikke nydes uforandret, gaar til Samlemælkerier. Men ogsaa her kan Indledningen siges at være sket, for at de mindre Producenter kunde nyde Fordelene ved at stilles lige med de store, med Herregaardsmælkerierne. De første Bestræbelser af denne Art skete ved private, saakaldte Fællesmælkerier; men den nære Forbindelse og det gensidige Afhængighedsforhold mellem denne Industri og den øvrige Landbrugsdrift førte videre til Andelsprincipets stærke Gennembrud i Begyndelsen af 80erne. Naar dette efterhaanden kom til ogsaa at omfatte de større Gaarde, var det blandt andet en Følge af den Erfaring, at en saadan Sammenslutning kan ske uden Skade for Produktets Kvalitet; thi den Tvivl, vi vel alle nærede i saa Henseende, og som var Motivet for Modstanden hos nogle, blev snart slaaet ned ved Konkurrencen paa Smørudstillingerne.

Med *Flæskeproduktionen* er det gaaet paa en noget lignende Maade. Ogsaa denne er udviklet af en gammel Husindustri, idet Landmanden forhen selv slagtede sin Gris, enten han eller andre skulde fortære den, og ogsaa her opstod der til at begynde med Privatslagterier, som siden tildels afløstes af Andelsslagterier. Men hertil bidrog dog meget et Stød udefra, idet Svinepesten i 1887 brat afbrød vor betydelige Afsætning af levende Svin til Hamburg, og, erfarne i Andelsvirksomhed, som man da allerede var, oprettedes resolut, om end under megen Modstand, i den nærmeste Tid derefter en Mængde Andelsslagterier. Her som ved Smørret maa Bevægelsens økonomiske Berettigelse siges fuldt bekræftet af den følgende Tid.

Ogsaa ved *Sukkerfabrikationen* er Forbindelsen saa inderlig og det gensidige Afhængighedsforhold mellem Fabrik og Landbrug saa stort, at den synes lige saa egnet for Andelsprincipet, og dette har da ogsaa været benyttet hos vore sydlige Naboer, endda længe førend vi herhjemme havde faaet det almindelig gennemført i Mælkerier og Slagterier. Men der var i dette Tilfælde ikke som i de andre Tale om en gammel Husindustri; den kom til os som noget helt nyt og paa et Tidspunkt, hvor vi endnu ikke var erfarne i det nye Fællesskab, og saa krævede den endda ganske anderledes store Kapitalanlæg. Roesukkerindustrien rejstes omtrent samtidig af Selskabet „De danske Sukkerfabriker“ i Odense og af nogle Landmænd paa

Lolland i 1872—73, en halv Snes Aar før det første Andelsmælkeri, og begge Steder havde man store Vanskeligheder at kæmpe imod. Den nye Industri truede blandt andet en af Statens vigtigste Toldindtægter, den af Kolonialsukkeret, og i sin Iver for at værge denne var Staten lige haard nok i sit Forhold til den. I Kampen for at overvinde Vanskelighederne fik Kapitalmagten en afgørende Betydning, og i den Konkurrence, der kunde siges at gøre sig gældende, blev det Industriselskabet, der baade da og siden gik af med Sejren; men ganske sikkert kun fordi der arbejdedes ud fra den af G. A. Hagemann i 1884 udtalte Betragtning, „at det kun er ved at forstaa, agte og fremme Roedyrkernes Interesser, at Sukkerfabrikerne kan gaa en sikker Fremtid i Møde". Forbindelsens Karakter finder nu blandt andet sit Udtryk deri, at Udbytte over 5 pCt. af Aktiekapitalen i Selskabet deles ligeligt mellem Aktionærer og de Roedyrkere, der har bundet sig til at levere Roer i en Aarrække, hvad der for dem ifjor betød en Indtægt af c. 3 Millioner Kroner. — Af særlig Interesse synes det mig imidlertid, at vi her møder en Industrivirksomhed, der er Aftager af et rent Landbrugsprodukt, men som, i Modsætning til de før nævnte, hidtil har fundet saa godt som hele sin Afsætning i den hjemlige Konsum, altsaa i Hjemmemarkedet, og nyder den end i Øjeblikket nogen Toldbeskyttelse, kan den, som nævnt, ingenlunde siges særlig fremkaldt under Skærm af en saadan. Endnu spiller den ingen nævneværdig Rolle i vort Lands Eksport, men maa tvertimod siges at virke som Hæmsko paa denne. Er Landbrugets Overskudsudførselsværdi i Øjeblikket noget som 400 Millioner Kroner, maa den antages uden Sukkerindustrien at ville have været noget som 430 Mill.; men Landbruget finder næppe nogen Grund til Beklagelse herover, her maa vel tvertimod siges at være givet et smukt Eksempel for den øvrige Industri til paa lignende Maade ved sund Fremkaldelse af et godt betalende Hjemmemarked at formindske vor stadig stigende Udførsel af Landbrugsprodukter.

— — —

Finder vi, som nævnt, end de første Eksempler paa Sammenslutning i Andelsselskaber for Tilvirkning og Omsætning udenfor vort Lands Grænser, har de jo absolut fundet en særlig frodig Jordbund i vort

lille ret vel oplyste og ret demokratiske Land. Ud fra den Tid, jeg tillod mig at kalde den gyldne Forvirringens Tid, er der opdukket en anden, en Ordenens Tid, hvor vort Landbrug i Begyndelsen under meget vanskelige Konjunkturer fandt en stedse sikrere Støtte i en bevidst ordnet Samvirken.

Der vil jo vedblivende gives modstridende Interesser; men det tør vel ventes, at Kampen fremtidig bliver mere forstaaende og mest vil dreje sig om, af hvem og hvorledes de økonomiske Opgaver bedst lader sig løse, og hvilke Veje der i det hele taget er mest farbare. — Der mangler nu ingenlunde Lejlighed til Sammenligning, idet der f. Eks. ved Siden af 1177 Andelsmælkerier vedblivende arbejder 242 Fællesmælkerier og 85 Herregaardsmælkerier, ved Siden af 39 Andelsslagterier har vi 22 private, og ved Siden af de nu baade talrige og anseelige Sammenslutninger af Landmænd for Indkøb og Salg staar jo hele den private Handelsvirksomhed i stort og i smaat, og skulde enten den ene eller anden Part være ensidigt begunstiget af det Offentlige, har vi vistnok nu mere end nogensinde hos de lovgivende og administrerende Myndigheder en god Vilje til paa bedste og lempeligste Maade at løse Udligningens vanskelige Opgave.

Men forøvrigt bliver det vel stedse vanskeligere at drage Skellet mellem de forskellige Hovederhverv og deres særlige Interesser. De griber stadig mere ind i hinanden, drager vel ogsaa Lære af hinanden, og det ene Erhverv nærer stedse mindre Betænkelighed ved at vove sig ind paa de andres Omraader. Dette er til Overflod nævnt at gælde om Landbruget, og i de danske Sukkerfabriker har vi bl. a. et Eksempel paa en Industri, der længe har drevet Landbrug og vel vil skride videre ad denne Vej, naar de finder det formaalstjenligt, hvor lidt vi Landmænd end maatte synes derom, og Handelsverdenens Mænd viser jo ikke blot deres Patriotisme ved at plante i jydske Hedearealer, de holder sig ikke tilbage, naar det gælder lønnende Plantedyrkning selv paa den anden Side af Jordkloden. Forøvrigt kan det vel være berettiget at spørge: Er Sukker ikke et Landbrugsprodukt, er Smør og Flæsk ikke Industriprodukter?

Men Forskel er der selvfølgelig mellem Landbruget og den egentlige Industri, og den kan maaske

udtrykkes saaledes: Medens i Landbruget hver enkelt driver en mangesidig Virksomhed, men denne Mangesidighed er temmelig ens for os alle, er i Industrien sædvanlig den enkelte beskæftiget med noget ret begrænset, medens det hele Industrisamfund er saa flersidigt som muligt. — Dertil kommer saa, at vi i Landbruget for Tiden i saa høj Grad maa arbejde med Verdensmarkedet for Øje, medens de fleste Industrivirksomheder endnu maa søge deres Hovedafsætning i Hjemmemarkedet.

Disse Modsætninger har saa andre i deres Følge, saaledes den, at vi endnu i Landbruget kender saa lidt til indbyrdes Konkurrence, men saa meget til Samvirken i økonomiske Øjemed, hvor den ene føler sig personlig interesseret deri, at den anden arbejder bedst muligt. Heri ligger maaske ogsaa noget Forklaringen til, hvis det er rigtigt, hvad en af vore Nationaløkonomer nylig har udtalt, at Landboungdommen omfatter sin Gerning med en Begejstring, som han savner i de andre Erhverv. Det er muligt, at Aarsagen til noget saadant lidt kan søges deri, at baade Landboungdommen selv og dens Fagskole i saa høj Grad er paavirket af den danske Folkehøjskole, og det var vel i hvert Fald ikke Skade til, om denne sporedes noget mere ogsaa ved vore Haandværker-, Industri- og Handelsskoler; men i ikke ringe Grad skyldes det vel ogsaa den Hovedbetydning, Landbruget tilskriver sig selv, eller det, som en af Industriens og Handelens Stormænd, der for Resten ogsaa privat drev sit Landbrug, afdøde C. F. Tietgen, i Begyndelsen af 90erne kaldte Landbrugets to fikse Ideer. Den ene skulde gaa ud paa „*Udførselens overvejende Vigtighed i Sammenligning med Hjemmemarkedet*“, den anden derpaa, at „*Landbrugets gode Trivsel er den væsentlige Betingelse for vort Lands økonomiske Blomstring*“.

Naar Tietgen mente, at hverken den ene eller den anden af disse Ideer holdt Stik, tror jeg ikke, at der kan gives ham Ret; men denne vilde uomtvistelig tilkomme ham, om han havde udtalt, at det næppe altid vilde vedblive at være saadan, at der kunde komme en Tid, da Hjemmemarkedet for vort Landbrug var vigtigere end Udførselen, og at Landets økonomiske Blomstring da vilde være mindre ensidigt end hidtil betinget af Landbrugets gode Trivsel. Ikke

at erkende Muligheden af noget saadant, kunde med Rette kaldes at være hildet i fikse Ideer, og lidt har Tiden da vel ogsaa rokket ved disse.

Jeg tillod mig nylig at pege paa Roesukkerindustrien og kan vel som noget sideordnet nævne Indretningen af Københavns Frihavn som Foretagender, henholdsvis fra Industriens og Handelens Side, der er vel egnede hertil. Fra Landbrugets Side set, er det jo Industrien, der skaber os et Marked, og Handelen, der finder det for os; men hidtil har det mere været den engelske og tyske Industri end den hjemlige, der har skabt Marked for danske Landbrugsprodukter, og det er dér, at vor Handel hidtil saa udmærket har fundet det. — Derfor har vi i saa høj Grad maattet interessere os for Eksporten og i dens Stigen og Fald set et Maal for vort Arbejdes Værdi, og da det vedblev fortrinsvis at være Salg af Landbrugets Produkter, der gav vort Land Evne til at skaffe sig den stigende Kulturs stigende Fornødenheder, saa vi vel heller ikke helt med Urette en væsentlig Betingelse for Landets økonomiske Blomstring i vort eget Erhvervs gode Trivsel. Men Troen paa, at det kan blive endog helt anderledes, den mangler vi ikke — bør i hvert Fald i vor egen vel forstaaede Interesse ikke mangle den.

Det maa dog være mig tilladt her at indskyde, at vi endnu i Landbruget finder Grænserne for Produktionens Udvikling langt fra at være naaede. Dertil er vi endnu langt fra dygtige nok. Selv de bedste vil erkende, at de har meget tilbage at naa, og der er dog et langt Spring derfra til det, der er det almindelige, baade naar det gælder *Mængden*, der avles, *Godheden* af det, der frembringes, og *Billigheden*, det vil sige, det gunstigste Forhold mellem Udbytte og Omkostninger. Jeg behøver saa endda ikke at nævne, at der ogsaa i Landbruget gives Frembringelser saa forædlede, at Jordens Værdi og Arbejdets Pris bliver helt underordnede Faktorer; vi har kun endnu for lidt deraf, og endnu er vi ogsaa langt fra den havemæssige Benyttelse af Jorden, om hvilken Professor Bruun ved Landbohøjskolen nylig udtalte, at kan Handelstanden skaffe os Kunder, vil vi være i Stand til at producere Varer derfra til en stærkt forøget Eksport, og — vil jeg gerne tilføje, — kan den hjemlige Industri blive en stærkere Aftager deraf end

hidtil, vil det være saa meget heldigere. Den vil f. Eks. ikke, som Mac Kinley Billen gjorde det, standse vor Afsætning af Hvidkaal med en Told af 11 Øre pr. Hoved, senere nedsat til 8 Øre, der nu hindrer os i at føre denne Vare ind i Amerika, medens en Del gaar til Rusland og andet Steds hen.

At Landbruget endnu har fuldt op af Udviklingsmuligheder, udelukker jo imidlertid ikke, at det 20. Aarhundrede i stigende Grad kan blive den opfindsomme Industris og den vidtskuende Handels. Der gives os jo, snart sagt, daglig nye Vidnesbyrd, som peger paa, hvad der kan naas i den Retning, mit Hoved er fuldt deraf, men De kender dem jo alle, saa jeg vil kun bede om Lov til i al Beskedenhed at udtale en Landøkonoms Bifald, Hyldest og ikke smaa Forventninger i den Anledning! — Men derved kan Landbrugets Opgave ogsaa lidt efter lidt, lige som det før er sket i Belgien, England, Tyskland og andre Steder, reduceres til den mere beskedne, men ventelig ogsaa mere lønnende, at dække det velforsynede Bord for disse hjemlige Virksomheder. Der er maaske endnu langt frem i saa Henseende; men Vejen er vist af Sukkerindustrien, der maa antages at have mindsket vor Landbrugs-Eksport med mange Millioner, og den Tid kan altsaa komme, da *Byernes* Forbrug tvinger vor Landbrugsudførsel ned paa lignende Maade, som *Staldenes* Beboere i vort Husdyrbrug gjorde det overfor Kornudførselen i 1870erne. Men nogen lille Opgave bliver det ikke; thi her er jo Tale om en Værdi af ca. 383 Millioner Kroner, der da aarlig skal fortæres herhjemme mere end hidtil. — Men naar man efterhaanden frem dertil, bliver det Industriens Ungdom, der i Fremtidens Eksportlister skal hente den Begejstring, der nu menes at besjæle Landboungdommen. Kan den saa taale at undvære denne Stimulans? Aa, jeg tror det. Det vedbliver dog at være Landmandens Værksted, der har de smukke Vægdekorationer i Bakkerne og Skoven, den blaa Himmel og den bølgende Strand, og det er ham, der i den friske Luft arbejder til Akkompagnement af Lærke og Due, Drossel og Stær!

— — —

Men vi skal jo i hvert Fald bort fra den *Overtro, at vort Land skulde mangle Vilkaar for at blive et endog udmærket Industriland.* Ikke blot for de egent-

lige Landbrugsindustrivirksomheder; men ogsaa for saadanne, der baade maa hente deres Raamateriale og søge deres Afsætning fortrinsvis i Udlandet. — Vi Landmænd behøver imidlertid end ikke at gaa udenfor vort eget Erhverv, for at gaa ind paa en saadan Betragtning; thi hverken vort Smør, Æggene eller Flæsket, ja end ikke Kornet eller Roerne frembringes af os ene med Landets eget Raamateriale. Vi kan ikke blot ikke undvære Kullene i vore Mælkerier og Slagterier, i Jorden finder vi det nødvendigt af føde Planterne med Stoffer, vi som Handelsgødning henter fra Syd- og Nordamerika, fra Tyskland og andre Steder, og ligesom Svinene og Hønsene i stor Udstrækning fodres med amerikansk Majs og russisk Byg, breder vi i Krybben for vore Malkekøer Foderstoffer fra de samme eller andre fjerne Steder, lige til Manschuriets Sletter. — Den stærkeste Støtte for den nævnte Betragtning hentede jeg selv forøvrigt for adskillige Aar siden ved et Besøg i den tyske Fabriksby Ruhrort. Mit Ærinde var Bekendtskab med den Industri, som her omdannede Jærnslagge til et frugtbargørende Pulver for vore Enge i det saakaldte Thomasslagge; men ved Siden deraf slog det mig her ved Rhinens Bredder at finde Ophobninger af raa Jærnmalm hentet helt nede fra Spanien, medens Produktet, der frembragtes ved Hjælp af dette Materiale, atter udførtes til Amerika i saadanne Mængder, at min Meddeler mente, Landet der maatte være indspundet i Jærntraad.

Særlig siden da har det været mig magtpaaliggende, naar Lejlighed gaves, i Landbrugskredse at fremhæve som en Betragtning, vi maatte tilegne os, at Stedet for industriel Virksomhed kun i forholdsvis ringe Grad er betinget ved Raamaterialernes naturlige Tilstedeværelse, men aldeles overvejende ved Tilstedeværelsen af det flittige, energiske og intelligente Menneske. — Jeg tør da ogsaa antage, at vi er mange Landmænd, som føler os i fuldeste Overensstemmelse med Industriforeningens højtærede Formand, Hr. Ingeniør Alex. Foss, naar han i sit interessante Foredrag i Foraaret om „Danmark som Industriland“ som det væsentligste Vilkaar nævner Mennesker, der er i Besiddelse af intellektuelle og moralske Værdier, det være sig som Arbejdere eller som Ledere. — Naar han saa forøvrigt ved samme Lejlighed opfordrer dansk Industri til at have Hovedopmærk-

somheden henvendt paa Eksportmarkedet, fordi Hjemmemarkedet er for lille til i det lange Løb at bære en Industri i større Udstrækning, vil dette jo med andre Ord sige, at Industri og Landbrug helt skulde skifte Roller, og jeg kan vel sige, at Landbruget vil være parat til at gribe enhver Chance i saa Henseende. Vi er blandt andet en talrig Stab af Husmænd, der nok skal vide at paaskønne et ved en eksporterende Industri skabt udvidet og godt betalende Hjemmemarked for Landbrugsprodukter. —

— Vi mindes forøvrigt herved om, at der ikke blot er et stort og et lille Landbrug, men ogsaa en stor og en lille Industri, en stor og en lille Handel, og at vi paa intet Omraade ser de tre Erhverv mødes saa flittigt som i de smaa Bedrifter. For en Del Aar siden havde jeg Lejlighed til at komme Levevilkaarene særlig for sjællandske Husmænd lidt nærmere ind paa Livet, og det var mig den Gang overraskende, i hvor høj Grad andre Erhverv end Landbruget der bidrog til mangen Jordbrugers Eksistens, især hvor Husene laa samlede i hele Kolonier. En var Tømrer, en anden Maskinist, én var Slagter, en anden Skrædder, og medens én handlede med Grise og en anden med Ost, var en tredje Ægsamler, og saa var der igen andre, der fandt Erhverv som Vognmand, Postbud, Telefonarbejder o. a. Denne Iagttagelse har saa siden fundet sin Bekræftelse i den officielle Statistik, der viser følgende

Hoved-Erhverv i Ejendomme af forskellig Størrelse.

	I Ejendomme paa				Ialt
	Højest 1 Td.Ld.	1—6 Tdr. Ld.	6—18 Tdr. Ld.	Over 18 Tdr. Ld.	
Land- og Skovbrug.....	21000	31000	38000	84000	174000
Haandværk og Industri..	18000	7000	3000	800	29000
Handel og Transport....	5000	1500	800	600	8000
Immateriel Virken.....	3000	1300	1000	700	6000
Kapital, Pension, Aftægt.	1500	200	70	41	2000
Fiskeri.....	1800	600	300	200	3000
Mølleri og Mejeri.....	1100	600	500	200	3000
Andet og ubenævnt.....	18000	6000	2000	600	26000
	68000	48000	46000	87000	250000

det vil sige, at henholdsvis 47,000, 17,000, 8000 og 3000 Mænd ved de fire Størrelsegrupper af Landejendomme havde deres Hovederhverv ved anden Gerning end deres eget og andres Land- og Skovbrug.

Dette kan vel tjene til nogen Beroligelse for dem, hvortil jeg maa regne mig selv, der har næret Betænkelighed ved den Hast, hvormed Udstykningen til Husmandsbrug nogle Steder er sket. Den skulde jo gerne tjene til at forøge Tallet af lykkelige Hjem i vort Land, og vilde være ganske forfejlet, om der tværtimod blev flere, der maatte stride haardt for en kummerlig Eksistens, enten fordi Lodden var for lille, og der manglede et Hjemmemarked for en særlig intensiv, havemæssig Brug af Jorden, eller fordi der ikke gaves Lejlighed til andet Erhverv ved Siden af den lille Lods Benyttelse. Men ude i disse Huse kan der altsaa træffes adskillige Repræsentanter for den lille Handel og den lille Industri, og det endda ofte i Besiddelse af ikke ringe Dygtighed. De fleste af os paa Landet véd at tale om denne eller hin særlig udmærkede Haandværker. I én Egn er det en Møbelsnedker, i et Nabosogn en Urmager, ja, et Sted mindes jeg, at det var en Bogbinder, som man foretrak, ikke blot for hans Billighed, men ogsaa for hans Duelighed i Sammenligning med Kollegerne i Byen. Men enhver af os troede vel, at det kun var vor egen Egn, der var saa heldig stillet. Nu hører vi imidlertid af Direktøren for Teknologisk Institut, Hr. G. Gregersen, at der er fuldt op af Udvikling og Vækst i den lille Industri ude i Landdistrikterne. Just i Landbohaandværkernes Kredse, siger han, er der en stærkt vaagnende Interesse for deres Fags Udvikling og Udnyttelse af de Vilkaar, der nu gør det muligt for en Landbo at sysle med den lille Industri. Han meddeler, at 93 pCt. af danske Virksomheder indenfor Industri og Haandværk er saa smaa, at de maa betegnes som Haandværk eller Smaaindustrier, og at den hele Tilvækst indenfor disse i 1901—06 ligger udenfor Købstæderne. Der er ikke blot Stigning i Antallet, men ogsaa i Godheden, ikke mindst blandt Landhaandværkerne, der er flittige Brugere af Andelselektricitetsværkernes Lys og Kraft. Og naar han endelig taler om de „døde“ Tiders Anvendelse, spidser vi Landmænd Øren; thi ogsaa ved Jordens Brug kan der nu til visse Tider af Aaret findes rigtig god og

lønnende Anvendelse for Kræfter, der kun nu og da kan træde til, og vil mangt et Landhaandværk end ikke kunne forenes med Jordbrug, gælder det dog, som nævnt, om en Del af dem. De kunde da mulig fri os for mere eller mindre af den lidet tiltalende aarlige Indvandring af udenlandske Sæsonarbejdere samt holde nogle tilbage af de flinke Teknikere, hvoraf vi vistnok udfører alt for mange. Enhver, der bliver hjemme som dygtig, produktiv Arbejder i Industri og Haandværk, øger paa en heldig Maade Hjemmemarkedet for vort Landbrugs Frembringelser, og kan det tildels ske paa en saadan Maade, at den stærke Ophobning af Mennesker i Byerne lader sig undgaa, er dermed ogsaa fjernet en væsentlig Del af den Sky, vi Landboere kan nære overfor den meget stærke Udvikling af industriel Virksomhed.

Overfor den megen Udstykning af Jorden og delvis berettigede Lovprisning af Husmandsbrugets selvstændige og lykkelige Kaar, kan man møde det Spørgsmaal, om Meningen da er, at vi skal være Husmænd alle tilhobe. Noget der henimod var maaske ikke det værste, der kunde hænde os; under en tilstrækkelig rolig Udvikling af Forholdene, hvor alt kunde forme sig paa bedste Maade derefter, er det næppe udelukket, at der herpaa kunde bygges et tilfreds Liv og en ikke ringe Kultur; jeg har Indtryk af, at noget saadant kan møde os mellem de schweitziske Bjerge. Men alligevel vilde jo i et saadant Samfund mange Opgaver ligge uløste; der bygges ingen „Selandia“er i Husmandskolonierne, og lige som vi vel, hvad der end sker, ude paa Landet maa ønske at beholde vore prægtige Skove og smukke Herresæder, skulde vort Land gerne vedblive at eje en Industri, der kan være med i Verdensfremskridtene, og en Handelsstand, der kan gøre sine Erobringer Verden over uden Brug af Kugler og Krudt. — Der er da Opgaver nok for os alle, for den lille som for den store Industri, Handel og Landbrug, nok til at fylde vor Ungdom med Begejstring og os ældre med Forventning, og maa jeg saa til sidst slutte med en lille Omskrivning af et ypperligt dansk Ord, idet jeg siger: Fædrelandet venter, at hvert Erhverv gør *sin* Pligt!